

TÜRKİYE'DEN KIBRIS'A GİDEN EĞİTİMCİ VE YAZARLARIN GÖZÜYLE KIBRIS'TA EĞİTİM HAYATI

Mesut ÇAPA*

ÖZ: Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Kıbrıs Türkleriyle eğitim ve kültür alanında iletişimini sürdürmeye çalışmıştır. İngiliz idaresinin hâkim olduğu yıllarda, bazı güçlüklerle rağmen Türkiye'den Kıbrıs'a öğretmenler gönderilmiştir. Bu dönemde, "Anavatan" Türkiye ile "Yavru vatan" Kıbrıs arasındaki dostluk ve kardeşlik ilişkileri ziyaretlerle pekiştirilmiştir.

1925-1927 tarihleri arasında Lefkoşa Lisesi Müdürlüğü'nde bulunan Kâzım Nami Duru, Cumhuriyet dönemiyle ilgili anılarında Kıbrıs'a da yer vermiştir. Yine aynı tarihlerde konsolosluk görevinde bulunan Ali Asaf Bey, Kıbrıs'ta eğitim hayatına büyük ilgi göstererek önemli tespitlerde bulunmuştur. Daha sonraki tarihlerde Kıbrıs'ı ziyaret etmiş olan Hasene Ilgaz, Hasan Ali Yücel ve Şemsi Belli gibi eğitimci, yazar ve siyasetçiler de gezi notlarını yayınlamışlardır. 1925-1960 yıllarını kapsayan bu anılarda, Kıbrıs'ın eğitim ve kültür hayatı, basın, ekonomik hayat, ulaşım, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye bakışları gibi muhtelif konulara değinilmektedir. Kıbrıs'ta, 1959 yılına kadar İngiliz idaresinin kontrolü altında bulunan eğitim hayatı, bu tarihten itibaren Türk ve Rum toplumlarının idaresine bırakılmıştır. Bu çalışmada, 1960 yılından önce Kıbrıs Türklerinin eğitim hayatı Türkiye'den Kıbrıs'a giden eğitimci ve yazarların yayınları çerçevesinde verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk Lisesi, Viktorya Kız Lisesi, Kâzım Nami, Maarif Müdürü Kanon Newham, kitapsız öğretim, İngiliz İdaresi, Türk Maarif Dairesi.

EDUCATION IN CYPRUS FROM THE EYE OF EDUCATORS AND AUTHORS GOING TO CYPRUS FROM TURKEY

ABSTRACT: Republic of Turkey has tried to maintain its communication in terms of education and culture with Cyprus Turks since its foundation. During English administration, in spite of some difficulties teachers were sent to Cyprus from Turkey. At that time, relationship between Homeland Turkey and Infant Land Cyprus was reinforced with visits.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, capa@ankara.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1924-813X>

Geliş Tarihi (Received): 04.12.2019
Kabul Tarihi (Accepted): 30.12.2019
Yayın Tarihi / Published: 17.02.2020

Between 1925 and 1927, Kâzım Nami Duru who was working at Nicosia High School gave place to Cyprus in his memory related to republic period. Ali Asaf Bey who was also consul at that time showed great interest in education life in Cyprus and made an observation. In the following years some educators, authors and politicians such as Hasene Ilgaz, Hasan Ali Yücel and Şemsi Belli visited Cyprus and published their travel notes. In memories comprising 1925-1960 years, various issues were mentioned such as education and culture life of Cyprus, publication, economical life, transportation, opinions of Cyprus Turks on Turkey. Until 1959, education life had been under the control of English administration in Cyprus and from then on it was given to Turkish and Greek administration. In this study, education life of Cyprus Turks before 1960 is tried to be given in the frame of educators and authors going to Cyprus from Turkey.

Key words: Cyprus Science High School, Victoria Girl's High School, Kâzım Nami, Minister of Education, Kanon Newham, teaching without books, English administration, Ministry of Education Department.

Giriş

Eğitimci Kâzım Nami (Duru) (1875-1967), 1925-1927 yılları arasında Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğünde bulunmuştur. 1925 Yılı Eylül ayı başlarında, yanında götürdüğü iki öğretmenle birlikte İstanbul'dan Loyd Triestrino şirketine ait bir vapurlarla Kıbrıs'a hareket etmiştir. Vapur, İzmir-Rodos-Antalya limanlarına uğrayarak, uzun bir yolculuktan sonra Larnaka limanına varmıştır. Kâzım Nami, buradan otomobille iki buçuk saatte Lefkoşa'ya gelmiştir. Başlangıçta, Kıbrıs Milli Eğitim idaresiyle üç yıllık bir kontrat imzalamış olmakla birlikte iki sene sonra Türkiye'ye dönmüştür. Kâzım Nami Duru, anılarının Kıbrıs'la ilgili bölümünde¹ daha ziyade Kıbrıs Türk Lisesi ve kendi çalışmalarıyla ilgili bilgiler vermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, 10 Temmuz 1925 tarihinde Kıbrıs'ta (Larnaka) konsolosluk açtı. Buraya ilk konsolos olarak denizcilikten emekli Ali Asaf Bey'i gönderdi. Kâzım Nami Bey'le aynı yıllarda Kıbrıs'ta görev yapan Asaf Bey, Kıbrıs'ta Rum ve Türklerin eğitim hayatıyla ilgili raporlar hazırladı. 24 Nisan 1927 tarihli raporunda Kıbrıs eğitim teşkilatı, Rum eğitimi, Türk eğitimi, Türk Lisesi ve Türk Kız Lisesi (Viktorya İnas Mektebi) gibi konulardan bahsetti. Aynı raporda, Kıbrıs'ta lise müdürlüklerinde bulunan Kâzım Nami Bey'le Suad Said Hanım hakkındaki görüşlerine geniş yer verdi.²

Eğitimci, yazar ve siyasetçi kimliğiyle tanınan Hasene Ilgaz (1902-2000), 1948 yılı Temmuz-Ağustos aylarında, bir grup öğretmenle birlikte Kıbrıs'a on beş günlük bir ziyarette bulunmuştur. İstanbul'da *Öğretmen Okullarını Bitirenler Cemiyeti*'nin düzenlediği geziye 54 öğretmen katılmıştır. 20 Temmuz 1948 Çarşamba günü Haydarpaşa'dan Ankara'ya hareket eden

¹ Kâzım Nami Duru, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, İstanbul, 1958.

² Mesut, Çapa, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Kıbrıs'ta Eğitim Teşkilatı: Kıbrıs Şehbenderi Asaf Bey'in Raporu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, 2016, s. 99-114.

trendeki 51 kişilik öğretmen kafilesine Ankara'da üç öğretmen daha katılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Kıbrıs öğretmenlerine verilmek üzere hazırladığı 500 paket kitap trene yerleştirildikten sonra İskenderun'a hareket edilmiştir. İskenderun'dan vapura binen kabile, on yedi saat süren bir yolculuğun sonunda Larnaka limanına varmıştır. Kafile, limanda misafirlerini beklemekte olan Kıbrıs Türk öğretmenleri tarafından güverteden alınarak motorlarla sahile çıkarılmıştır. O sırada Kıbrıs dışında bulunan Konsolos Mehmet Ali Bali Bey'in yerine, Konsolos Vekili Nafiz Bey kafileyle ilgilenmiştir. Kafile, otobüs ve otomobillerle 45 dakikalık bir yolculuktan sonra Lefkoşa'da Viktorya Kız Lisesi ve Türk Lisesi pansiyonlarına yerleşmişlerdir. Birkaç gün sonra Kıbrıs Türk öğretmenleri tarafından Viktorya Kız Lisesi bahçesinde düzenlenen toplantıya eşiyile birlikte İngiliz Maarif Müdürü de katılmıştır.

Türkiye'den gelen öğretmen kafilesi, Kıbrıs öğretmenleri tarafından hazırlanan 14 günlük bir gezi programı dâhilinde Adayı gezdiler. Ziyaretin sonunda Viktorya Kız Lisesi bahçesinde bir balo düzenlendi. Gezi kafilesi, Ramazan bayramının ilk gününe rastlayan 6 Ağustos günü Larnaka'dan vapurla Türkiye'ye hareket etti. Hasene Ilgaz, Kıbrıs gezisiyle ilgili anılarında³ eğitimle ilgili birçok tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllar Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Âli Yücel (1897-1961), 1955 yılı Temmuz ayında Kıbrıs'a yaptığı geziyle ilgili intibalarını bir kitapta toplamıştır.⁴ Bu onun Kıbrıs'ı ikinci ziyaretidir. 1945 yılında, Unesco'yu kurmak isteyen Birleşmiş Devletlerin Eğitim Bakanları toplantısına katılmak üzere bir İngiliz askeri uçağıyla Kuzey Afrika'dan Londra'ya giderken Kıbrıs'a uğramıştı. Yücel, bu ilk ziyaretten bahsederken, "O zaman Kıbrıs'ı bir küçük noktada, büyük uçak alanında görmüştüm. Burası İngiltere idi. Dostumuz, müttefikimiz İngiltere. Hiç Türk görmemişim. Tek kelime Türkçe işitmemişim" demektedir.

Hasan Âli Yücel, ikinci ziyaretinde, 1955 yılı Temmuz ayında Ankara'dan yine bir İngiliz uçağıyla Lefkoşa'ya gitmiştir. Bu yolculukta kendisine elçi Şefkati İstinyeli ve kardeşi Duşize Hanım eşlik etmiştir. Onları Lefkoşa Havaalanında başta Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendi olmak üzere kalabalık bir grup karşılamıştır. Bunlar arasında Kıbrıs Millî Türk Birliği'nin başında bulunan Dr. Fazıl Küçük, Federasyon Başkanı Faiz Kaymak, Kültür Kurumu Başkanı, gazeteci ve öğretmenler bulunuyordu. Havaalanından Müftülüğün otomobiliyle Lefkoşa'ya geçen Yücel, Ledra Oteline yerleşmiştir

³ Hasene Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, İstanbul, 1949.

⁴ Hasan-Âli Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

Hasan Ali Yücel, anılarında Türkiye'ye dönüş tarihiyle ilgili bilgi vermemekle birlikte, bu ziyaretin bir haftadan fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Onun, Kıbrıs'ta kaldığı süre içinde Lefkoşa ve Magosa'da muhtelif kademelerden birçok Türk okulunu ziyaret ettiği görülmektedir. "Kıbrıs Mektupları", eski bir Milli Eğitim Bakanının gözünden 1955 yılı itibarıyla Kıbrıs'ta eğitim hayatını yansıtmaya açısından önemlidir.

Gazeteci, şair ve yazar Şemsi Belli (1925-1995), hava yoluyla gidip-geldiği Kıbrıs ziyaretini 1960 yılı Ocak-Mart aylarında gerçekleştirmiştir. Lefkoşa'da Atatürk Meydanındaki Ankara Palas Oteline yerleşmiştir. O akşam Anadolu Kulübü'nde Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün Türk ve Yunan Askeri heyetleri şerefine verdiği kokteyle katılmıştır. Burada Dr. Fazıl Küçük ve Federasyon Başkanı Rauf Denktaş'la kısa bir görüşmede bulunmuştur. 16 Ocak 1960 Cumartesi sabahı Türk Maarif Dairesi mensuplarının refakatinde Lefkoşa'dan yola çıkarak Ada'yı gezmeye başlamıştır. Bu ziyaret, İngilizlerin Kıbrıs Türklerinin eğitim işlerini Türk Cemaati idaresine bıraktığı bir döneme rastlamaktadır. Bu sebeple anılarında⁵ gezdiği köy, kasaba ve şehirlerin eğitim hayatı hakkında verdiği bilgiler ayrı bir önem taşımaktadır.

I-Rum İsyanından Önce Kıbrıs'ta Eğitim: Kâzım Nami (Duru) Bey ve Konsolos Ali Asaf Bey'in Tespitleri:

Kâzım Nami Duru, 1925-1927 yılları arasında Lefkoşa'da Türk Lisesi Müdürlüğü'nde bulunmuştur. O tarihlerde Lise, Ayasofya Camisinin yanında başlangıçta Türk idadisi olarak yaptırılmış pek büyük olmayan bir bina idi. Yedi sınıflı olması gereken lisede, orta kısımda birinci sınıfın ilkokullara bırakılmasından dolayı altı dersane mevcuttu. Lisenin camiye doğru uzanan oldukça geniş bir avlusu vardı. Öğrenciler teneffüste burada oynarlardı. Lisenin 200 kadar öğrencisi vardı. Bu öğrencilerden 120 kadarı köylerden gelmişlerdi. Bunlardan bir kısmı akrabalarının yanında kalıyor, çoğu ise lisenin karşısında Ayasofya Camisinin imaretinde barınıyorlardı.

Lisede İngilizce dersi bir İngiliz öğretmen tarafından verilmekteydi. Müzik öğretmeni Kıbrıs Lâtinlerinden Jozefin adında oldukça yaşlı birisi olup aynı zamanda okulun bandosunu yönetmekteydi. Kâzım Nami Bey'e göre, diğer öğretmenlerin hepsi de iyidiler. Kendisi Edebiyat dersinin hocalığını üstlenmişti. Beraberinde getirdiği Fizik öğretmeni Tevfik Hadi ile Matematik öğretmeni Niyazi Beylerin de aynı okulda göreve başladıkları anlaşılmaktadır. Kıbrıs'a geldikten sonra kendini içkiye veren Niyazi Bey, bir süre sonra Kâzım Nami Bey'e de cephe almıştır.

⁵ Şemsi Belli, *Cumhuriyetin Eşiğinde Kıbrıs*, Ankara, 1960.

Lisenin malî bütçesini Vakıflar idaresi üzerine almış olup müdürü Münir Bey'di. Vakıflar İdaresi adına bir İngiliz yarbayı ile bir doktor encümünde görevliydi. Encümen, okulda derslerin düzenli yürütülmesi hususunda yetkiye sahipti.

Kâzım Nami anılarında, Kıbrıs'ta tanıştığı muhtelif idareci ve eğitimcilerden de bahsetmektedir. O sırada Kıbrıs'ta konsolosluk görevinde bulunan Asaf Bey'le tanışmıştı. Şüphesiz O, Asaf Bey'in 1927 yılında yazdığı raporda kendisinden olumsuz cümlelerle bahsettiğinden haberdar değildi. Lefkoşa'da Kız Lisesi (ortaokul) müdiresi Suat Hanım'la da tanışmıştı. Kıbrıs Maarif Müdürü Kanon Newham'ın kendisine karşı büyük bir güven duyduğunu yazmaktadır. Kâzım Nami Bey, onun isteği üzerine Kıbrıs Türk okullarındaki öğretmenlere yazın bir ay kadar pedagoji dersi vermiştir. Kanon Newham, aynı zamanda bir İngiliz kolejinin idarecisiydi. Kâzım Nami Bey, yaz tatilinde Kıbrıs'ı gezdiği sırada Baf Müftüsü Selahattin Efendi ve din bilginlerinden olup sonraki yıllarda Kıbrıs müftülüğünde bulunacak olan Dâna Efendi'yle de tanışmıştır.

Anılarda, okul ziyaretlerinden de bahsedilmektedir. O, Kıbrıs Rum liseleriyle öğretmenler okulunu ziyareti esnasında Zemenidis adlı bir öğretmenle tanışmıştı. Zemenidis, Atina Üniversitesinden sonra Londra ve İsviçre Üniversitelerinde Pedagoji dersleri görmüştü. Kâzım Nami Bey, onun vasıtasıyla Rum Lisesinde Türkçe akşam dersleri teklifi aldığı anda hemen kabul etmişti. Ermeni okulunu ziyaretinde Bedelyan adlı bir müzik öğretmeniyle tanışmıştır.

Kâzım Nami Bey, İngiliz Vali tarafından Türk Lisesi müdürü olarak ilk defa İngiltere'nin kraliçe gecesine davet edilmiştir. Valilik köşkünde düzenlenen gecede, Tefik Fikret'in Ferda adlı şiiriyle Seyfi Orhon'un Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi'ni okumuştur. O gece, ziyaretçiler arasında Hicaz Kralı Hüseyin de bulunmaktaydı.

Lefkoşa'da Podamyalı Necmi (Mahmut Necmi Aziz) adlı bir gencin değeri Kâzım Nami Bey tarafından takdir edilmiştir. Yükseköğrenimini Oxford Üniversitesi'nde yapmış olan bu genç çok iyi İngilizce bilmekteydi. Maarif İdaresi, "Bazı garip halleri" bulunan Necmi'yi Lise öğretmenliğine atamamıştı. Bunun üzerine Kâzım Nami Bey, lise öğrencilerinin ondan İngilizce özel ders almalarını sağlamıştır. Podamyalı Necmi, daha sonra Lefkoşa'da Sheakespir adıyla özel bir okul açmayı başardı.⁶ 1933-1934

⁶ Duru, *age.*, s.27-35.

öğretim yılında İngilizce öğretim yapan ilk ve orta dereceli Sheakespir Okulu, 1948-1949 ders yılı sonuna kadar varlığını sürdürdü.⁷

Kâzım Nami Bey, üç yıllık kontrat süresi dolmadan Kıbrıs'tan ayrılırken yerine Tarih öğretmenini Hasan İhsan (Uludağ) Bey'i bırakmıştır. İhsan Bey, Milli Mücadele döneminde jandarma binbaşısı olarak görev yapmıştı. Kıbrıs Maarif İdaresinin ikna edilmesi üzerine, o sırada Urfa Ortaokulunda Tarih öğretmenliği yapmakta olan İhsan Bey Kıbrıs'a davet edilmiştir. Arapça ve Fransızca bilen İhsan Bey, Kıbrıs'ta bir yıl kadar görev yaptı.⁸ 1928 yılında onun yerine lise müdürlüğüne Mr. Henry getirildi. Bundan sonra 1933 yılına kadar İngiliz müdürler görev yaptılar. Türkiye'den getirilen İsmail Hikmet (Ertaylan) Bey, 1933-1936 yılları arasında Lise müdürlüğü görevinde bulundu. 1936-1950 tarihleri arasında lise müdürlüğüne tekrar İngilizler atanacaktır.⁹

Kâzım Nami Bey, Kıbrıs'tan erken ayrılmasını “daüssıla denilen yurt hastalığına” yakalanmış olmasına bağlamaktadır. Ayrılışıyla ilgili mesleki bazı gerekçelerden de söz etmektedir. Anılarında belirttiğine göre, eğitimde daha serbest ve demokratik metotların uygulanması gereğine inanıyordu. Böyle bir yaklaşım, Vakıflar Komisyonu üyelerinin hiç hoşuna gitmiyordu. Sınav sistemiyle ilgili yeni ve aykırı görüşleri de komisyon ve öğretmenlerle arasında anlaşmazlığa sebep olmaktadır.

Kâzım Nami Bey, Kıbrıs'tan ayrılmakla birlikte öğrencilerinden kopmamıştır. Lisenin son sınıfında okuyan Vraçalı iki kardeşten biri olan Mahir kendisiyle İstanbul'a geldi; ağabeyi Süleyman Şevket ise hukuk öğrenimi için Londra'ya gitti.¹⁰

Aynı tarihlerde konsolosluk görevinde bulunan Asaf Bey'e göre, Kıbrıs'ta eğitimin durumu vasat bir derecededir. Kıbrıs'ın eğitim teşkilatı, Kavânin Meclisi'nin çıkardığı kanunlara dayanmaktadır. Kanunlar, Adada yaşayan Türk ve Rum toplulukları için ayrı ayrı hükümleri içermektedir. Eğitim vergileri de buna göre düzenlenmiştir. İlköğretim, kanunen zorunlu olmasına rağmen tam olarak uygulanamamıştır. Eğitim işlerinin yürütülmesi komisyonlara bırakılmış olmakla birlikte, İngiliz İdaresinin nüfuzu altında bulunmaktaydı.

Rum okullarında Yunanistan'ın eğitim-öğretim programları uygulanmaktaydı. Türk okullarında da Türkiye'deki müfredat programları esas alınmıştı. Kıbrıs'ta Rumlar arasında eğitim büyük bir gelişme

⁷ Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969, s.155.

⁸ Duru, *age.*, s.34-35.

⁹ Behçet, *age.*, s.320-321.

¹⁰ Duru, *age.*, s.35-36.

göstermişti. Rum öğretmenler imrenilecek derecede gayret ve fedakârlıkla çalışıyorlardı.

Asaf Bey'in tespitine göre, Türk maarifi Rumlarınkine göre çok geri ve acınacak bir haldeydi. Lefkoşa Türk Lisesi her yönüyle yetersizdi. Lisede görevli dokuz öğretmenden dördü Türkiye'den gelmişti. Türkiye'den Kıbrıs'a gelecek öğretmenlerin gazete ilanlarıyla belirlenmesi idealist ve yetenekli öğretmenlerin seçilmesini şansa bırakmaktaydı. Asaf Bey, Türkiye'den gelen Lise Müdürü Kâzım Nami (Duru) ve Kız Lisesi Müdiresi Suad Said Hanım'ın görevden alınmalarını talep etmiştir. Konsolosa göre Kâzım Nami Bey, tanınmış bir eğitimci olarak başlangıçta Kıbrıs halkı tarafından büyük bir hürmet ve muhabbetle karşılanmıştı. Bir süre sonra, olumsuz hareketleri nedeniyle halk nazarında ve okulda sevilmeyen bir kişi durumuna düşmüştür. Viktorya Kız Lisesi'nin, bu adıyla hiçbir ilgisi yoktu; ancak, rüşdiye derecesinde bir okuldu. Okul müdiresi Suad Said Hanım, modern görünüşüne rağmen eski düşünce ve zihniyetin etkisi altında bulunmaktaydı.¹¹ Kâzım Nami Bey anılarında, Konsolosla aralarında mevcut herhangi bir anlaşmazlıktan söz etmemektedir.

II) İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Kıbrıs'ta Eğitim: Hasene Ilgaz'ın Notları

Türkiye-İngiltere arasında 1939 yılında gerçekleştirilen ittifak anlaşması her iki ülke arasında kültürel ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. 1941 yılında Türkiye'de Mr. Michael Grant ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in çabalarıyla British Council (İngiliz Kültür Heyeti) teşkilatı kurulmuştur. Ardından İzmir, Samsun, Mersin, Bursa ve Adana'da şubeleri açılmıştır. Türkiye ise İngiltere'de bir Halkevi açmıştır. Kültürel yönden iki milletin birbirlerini daha iyi tanımaya başlamaları dostluk ilişkilerini de geliştirmiştir.¹²

Bu durumun, Kıbrıs'ta İngiliz İdaresinin Adadaki Türklere karşı tutumlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Hasene Ilgaz'ın Kıbrıs gezisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk-İngiliz Kültür ilişkilerinin sürdüğü tarihlere rastlamaktadır. O günlerde Türklere İngilizler arasında tam dostluk havası vardı. Ziyaretin ilk günlerinde Kıbrıs Türk öğretmenleri tarafından Viktorya Kız Lisesi bahçesinde düzenlenen toplantıya İngiliz Maarif Müdürüyle eşi de katılmıştır. Hasene Ilgaz, burada tanıştığı Maarif Müdürü Dr.George Frederick Sleight'ı, söz ve icraatlarıyla gerçek bir eğitimci olarak tanıtmaktadır. Vali Lord Winster Türk dostu olarak

¹¹ Çapa, *age.*, s.105-106.

¹² Hasan-Âli Yücel, *İngiltere Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958, s.149-150.

bilinmekteydi. Önemli ve hassas görevlerde Türkleri istihdam etmiştir. Hasene Ilgaz, Kadın Gazetesi sahibi İffet Halim Oruz'la Valiyi Trodos'taki yazlık ikametgâhında ziyarete gitmişse de, o sırada Vali İngiltere'de bulunduğundan görüşmemişlerdi.

Ne var ki, İngiliz İdaresinin Türklere karşı bu dostane yaklaşımı, Türk eğitim kurumlarıyla olan ilişkilerine aynı ölçüde yansımamıştır. İngiliz İdaresi 1930'lardan itibaren baskıcı bir eğitim politikası takip etmiştir. Rum toplumundan farklı olarak Türk okul idarelerinin özgürlüğü her geçen gün kısıtlanmıştır. Rum ilkokullarının idaresi köy komisyonlarına devredildiği halde Türk köy ve kasaba okulları tamamıyla Maarif Dairesi'nin eline geçmiştir.

1931 isyanından sonra yapılan son değişiklikle Rum okullarının idaresi Rum halkı arasından Valinin tayin edeceği 9 kişiden oluşturulan bir komisyona verildiği halde Türklere yine tabii aza sistemi yerinde bırakılmıştır. Rumların ilk ve ortaöğretim okullarının idaresi kasaba komisyonlarına verildiği halde, Türklere ilk ve ortaokullar için ayrı komisyon usulü devam ettirilmektedir. Ilgaz'ın ifadesiyle, "1931 isyanından sonra okul komisyonları üzerine baskı konulduğu zaman da sanki isyanı çıkaran Rumlar değil de, Türklermiş gibi yine en ağır baskı Türk maarifi üzerine konulmuştur." Okul idaresi ve daha birçok konuda Türk toplumunun hak ve düşüncelerine değer verilmiyordu. Oysa okullar, öğrenciler ve vergiler Türk toplumuna aitti.¹³ Hasene Ilgaz bu konuda şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"Kanaatimizce farklı kanun siyaseti Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin demokrasiye en aykırı gelen bir cephesini teşkil eyler. Bir İngiliz müstemlekesinde yaşayan iki cemaat için ayrı ayrı kanunlar tatbik edildiğini uzaktan müşahade eden bir yabancı pek haklı olarak Kıbrıs Türklerini nim (yarı) medeni bir cemaat veya Afrika'dan göçürülmüş esir kafilesi sanacaktır. Çünkü demokrat İngiliz idaresinde böyle farklı ve hürriyetsiz bir kanunun tatbik edilmesi için ortada başka bir sebep göremeyecektir. Maatteessüf hükümetin bizi Türk diye tanımayıp İslam diye adlandırması da böyle bir zehaba yardım etmektedir."¹⁴

Hasene Ilgaz, Kıbrıs'ta halkın eğitim kurumlarına ve öğretmenlere karşı büyük ilgi ve saygısı olduğunu görmüştür. Kıbrıs Türkleri, Hasan Tarakçı, Hafız Lisani, Ahmet Selahhattin, Mehmet Niyazi ve Mücteba gibi idealist ve milliyetçi öğretmenleri unutmamışlardı. Gezi esnasında karşılaştıkları gençlerin yüzde doksanı, daha önce Rüşdiye Müdürlüğü yapmış olan Ahmet

¹³ Ilgaz, *age.*, s.17, 30, 42, 55-56.

¹⁴ Ilgaz, *age.*, s.50.

Selahattin Efendinin öğrencileriydi. O tarihte Lefkoşa'da oturmaktaydı. Rüşdiye hocalığından emekli olan Mehmet Niyazi Efendi ise Larnaka'da yaşamaktaydı. Mücteba Bey, Lefkoşa Lisesinde 12 yıl öğretmenlik ve müdürlük yapmıştı.

Öğrenci velilerinden bazıları okullarında kitapsız öğretim yapıldığından bahsederek Türkiye'de böyle bir uygulama olup-olmadığını sormuşlardı. Kıbrıs Milli Eğitim Müdürü, çocuklara verilecek kitapları kontrol edemediklerinden dolayı böyle bir sistemi kabul ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, hazırlanmakta olan ders kitaplarının tamamlanmasından sonra kitapsız öğretime son verileceğini söylemiştir. Hatta kitaplar basılmadan önce, öğretmen olarak görüşlerini almak üzere Hasene Ilgaz'a örnek kitaplardan gönderebileceklerini vaat etmiştir.¹⁵ Ancak, bu uygulama 1955-1956 öğretim yılına kadar sürecektir. Bu tarihte, kitapsız öğretim usulünün kaldırılmasına ve ilkokullara okuma, dilbilgisi, matematik, tarih, coğrafya, tabiat, yurttaşlık kitaplarının Türkiye'den sağlanmasına karar verilecektir.¹⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Kıbrıs'ta 1946 yılı itibarıyla 449.490 nüfus bulunuyordu. Bu nüfusun 80.361'i Türk, 361.373'ü Rum, 7.756'sı da diğer unsurlardan oluşmaktaydı. Bu tarihlerde Kıbrıs'ta Türklere ait 212 ilkokul, 4 orta ve bir lise vardı. Bunlardan 158'i tek öğretmenli, 63'ü iki öğretmenli diğerleri üç veya daha fazla öğretmenli okullardı.

Hasene Ilgaz, Larnaka yolu üzerinde bulunan iki bin nüfuslu Lürüçina köyünden bahsetmektedir. Köyde karma eğitim veren 320 öğrencinin devam ettiği bir ilkokul bulunuyordu. Daha önceleri Rumca konuşan köy halkı okuldaki öğretmenlerin gayretleri sonucu Türkçe konuşmaya başlamışlardı. Kadın öğretmenlerinden Ahter Ülfet köyün tarihçesini yazmıştır.

Kıbrıs'ın önemli kaza merkezleri sırasıyla Lefkoşa, Limasol, Baf, Magosa, Larnaka ve Girne'dir. Bunlardan Limasol, Baf, Magosa ve Larnaka'da birer ortaokul bulunuyordu.

Kıbrıs'ta erkeklere mahsus bir Türk Lisesi vardı. Bununla birlikte, ortaokulu bitiren ve Türkiye'de yükseköğrenim yapmak isteyen kızlara da lisede okuma imkânı tanınmıştı. Liseye her yıl 50-80 arasında öğrenci kayıt yaptırıyordu. Lise kısmı fen ve edebiyat kollarına ayrılıyordu. Kolej kısmı da yine Commercial ve Academi diye iki koldan oluşmaktadır. Yükseköğrenim için Türkiye'ye gidecek olan öğrenciler lise kısmına, Kıbrıs'ta kalacak veya İngiltere'ye öğrenime gidecek olanlar ise kolej kısmına ayrılıyorlardı. Kolej

¹⁵ Ilgaz, *age.*, s. 55-56, 61-62.

¹⁶ Behçet, *age.*, s.104.

kısımında bütün dersler İngilizcedir. Kolej kısmını bitirenler Kıbrıs'ta bir memuriyete geçebilirdi.

Lefkoşa'da Viktorya Kız Lisesinin son üç sınıfında tam bir lise programı takip edilmekteydi. Öğrencilere, temel derslerin yanı sıra teorik ve pratik ev idaresi, dikiş, resim ve ilk yardım gibi dersler de okutulmaktaydı. Okulda İngilizceye önem verilmekteydi. Edebiyat ve Din dersleri dışında diğer dersler İngilizce veriliyordu. Viktorya Kız Lisesinden mezun olanlar, iki yıl Kız Öğretmen Koleji¹⁷ devam ettikleri takdirde öğretmenlik yapabilirlerdi.

Omorfo'daki Öğretmen Koleji¹⁸ büyük bir çiftliğin ortasında yapılmış sağlam ve güzel bir bina idi. Kolej civarında köy çocuklarının ziraat alanındaki bilgilerini geliştirmek ve bahçecilik, bağcılık öğretmek için bir okul açılmıştı.

Hasene Ilgaz, anılarında öğretmenlerin atanmalarıyla ilgili bilgilere de yer vermektedir. Mesleğine yeni atanan bir öğretmen, isterse bir yılın sonunda boş bulunan yerlerden herhangi birini tercih etme hakkına sahipti. Öğretmen bulunduğu yerden memnun ise ikinci sene sonunda kendisine tercih cetveli gönderilmezdi. Ancak, beş yılın sonunda bir başka yere tayin oluyorlardı. Birkaç yıl öncesine kadar kız öğretmenler evlendikleri günden itibaren görevden ayrılmak zorundaydılar. 1948 yılına gelindiğinde, nikâhlı veya evli kadınlar resmi kadrodan geçici kadroya alınmaktadırlar. Bu şekilde kadroya alınan öğretmenlere daha az maaş verilmektedir.¹⁹

Kıbrıs'ta Atatürk ve İsmet İnönü'ye karşı büyük sevgi duyuluyordu. Bu sevgiyi Türk halkı arasında ve ziyaret edilen okullarda görmek mümkündü. Türk okullarından bazılarının dershanelerinde Atatürk ve İnönü'nün fotoğraflarıyla birkaç Türk büyüğünün fotoğrafları yer almaktaydı. Dershanelerde ayrıca İngiltere kralının çocuklarıyla beraber çekilmiş fotoğrafları, Churchill'in fotoğrafı, birkaç Türkiye haritası ve tabiat levhaları duvarları süslemekteydi.²⁰

III- Hasan Âli Yücel'e Göre 1955 Yılında Kıbrıs'ta Eğitim Hayatı

Hasan Ali Yücel, 1955 yılında Kıbrıs'ta ziyaret ettiği Türk okullarıyla ilgili tespit ve görüşlerine anılarında geniş yer vermiştir.

Hasan Ali Yücel, Müftülüğün arabasıyla Lefkoşa'dan Magosa'ya giderken Türk-Rum veya sadece Türk nüfusun yaşadığı köylerden geçmiştir. Türk

¹⁷ Kolej, 1940 yılında Ayasofya Camisinin yanında açılmıştır. Behçet, *age.*, s. 322.

¹⁸ Kolej, 1937 yılında açılmıştır. Behçet, *age.*, s.321.

¹⁹ 1949 tarihli Maarif Kanununa göre, evlenen kadın öğretmenlere kadroda kalma imkânı tanınmıştır. Behçet, *age.*, s.174.

²⁰ Ilgaz, *age.*, s. 55, 63-67, 154.

köylerinin hepsinde okul bulunuyordu. Hatta köylerden birinde mevcut bir ortaokulu ziyaret etmiş ve öğretmenlerle görüşmüştür. Okulun İngilizce öğretmeni Kıbrıs'lı bir gençti. Diğer Bandırma'dan gelmiş ince ve zarif genç bir kadın öğretmendi. Günlerden Cuma olduğu için, “yoldaki camilerin Türkçe ezan okunan minarelerine Ay-yıldızlı Türk bayrağı asılmıştı. Din ve millet, böyle birleşmiş görünüyordu.”

Magosa'da Namık Kemal Lisesi ziyaret edilmiştir. 1950'li yılların başında Kutup Osman Efendi tekkesinin içinde açılan Lisenin kadrosu tamamlanmıştı. Hasan Ali Yücel, öğretmen ve öğrenciler tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Özellikle öğrenciler hakkındaki duygularını şöyle dile getirmektedir:

“Derslerini bitirdikleri halde gitmeyen öğrenciler, bizi görünce etrafımızı aldılar. Onlara merdivenlerin üstünden hitap ettim. Kızlı, erkekli bu zeki ve uyanık toplulukla ruhum öyle birleşmiş, öyle anlaşmıştı ki, kalabalıkta konuşma için yılların verdiği alışkanlığa rağmen söylemekten çok, onların pırıl pırıl yanan gözlerine, temiz yüzlerine bakmak ve bunun için susmak istedim. Fakat böyle yapmadım, yapamadım ve söyledim. Onlara ne olduklarını, ne olacaklarını, kimlerden ve nerelerden geldiklerini anlattım. Namık Kemal'in gerçek torunları, söylediklerimden fazlasını anlamışlardı.

Çocuklar bizi aldılar; Kooperatiflerine götürdüler. Hediyeye etmek istedikleri gümüş köstek madalyasının üstünde kırmızı bir yürek ve yüreğin içinde şu cümle vardı: Kıbrıs Türk'tür.

Bu cümle nasıl doğru almazdı ki, onlar özbeöz Türk'tüler.”²¹

Namık Kemal Lisesi öğrencileriyle birlikte “erleri talim yapan İngiliz kışlasının yanından geçerek” Müslüman mezarlığını ziyarete gittiler. Etrafı duvarlarla çevrilmiş, muntazam mezar taşlarından oluşan bu mezarlıkta Birinci Dünya Savaşında İngilizlere esir düşüp burada vefat eden Türk askerleri yatmaktaydı. Mezarlık, Türk başkonsolosu Burhan Işığ'ın gayretiyle düzenlenmişti.

Kıbrıs'ta Kız Koleji ile liseler yıllık dergiler çıkarmaktaydılar. Kıbrıs Türk Lisesi Mezunları Birliği, çıkardığı Gençlik isimli derginin 11. sayısını 19 Mayıs ve Atatürk'le ilgili yazılara ayırmıştı. Namık Kemal Lisesinin okulun adıyla çıkarmakta olduğu dergide öğrencilerin şiir ve yazıları yayınlanmaktaydı.

Yücel, okulların düzenlediği çeşitli etkinliklere katılmıştır. Namık Kemal Lisesi tarafından Açık hava sinemasında düzenlenen müsamere, kadın Edebiyat öğretmenin yaptığı giriş konuşmasıyla başlamıştı. Programda,

²¹ Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, s.24-25.

öğrenciler önce Dede Korkut hikâyelerinden Deli Dumrul'u canlandırdılar. Sonra Karagöz oynandı. Program dört sesle koro, milli türküler, Türkçe ve İngilizce şiirlerin okunmasıyla tamamlandı. Programı bin kişiye yakın seyirci izlemişti. Magosa'da Selimiye İlkokulu elişleri sergisi, Haydarpaşa erkek ilkokulu ise resim sergisi açmışlardı. Selimiye İlkokulunun tamamı kız 820 öğrencisi vardı. Okul müdürü Kadriye Bulgur aynı zamanda tecrübeli bir öğretmendi. Haydarpaşa İlkokulunun müdürü Necdet İlder'di. Yücel, halkı Türk olan Lefke'de Orta ve Sanat okulundaki öğrencilerin spor gösterilerini de izlemişti. Türk, İngiliz ve Rum seyirciler önünde başarılı spor hareketleri yapan öğrencileri, daha ziyade İngilizler alkışlamışlardır. Yücel'in Lefkoşa Akşam Ortaokulunu ziyaretinde, bir kız öğrenci kendi yazdığı "Anavatan'a" başlıklı şiiri okumuştur.

1955 yılına gelindiğinde, Kıbrıs'ın hemen bütün köylerinde ilkokul vardı. Öğretmen sayısı okuldaki öğrenci sayısına göre belirleniyordu: Her 65 öğrenci için bir öğretmen tayin ediliyordu. Bunlar arasında 15 öğretmenli büyük okullar da bulunuyordu. Ancak, 1935'te ilkokullardan kitap kaldırılarak "kitapsız öğretim"e geçildiğinden Türkiye'den buraya okul kitabı gelmez olmuştu. Yücel'e göre, İngiliz yönetimi bu kararıyla Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile olan kültür bağı kesmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda çocuklarda kitap sevgisi köreltilmiştir. Türkler arasında son yıllarda İngilizce öğreniminin yaygınlaşması olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.²²

İlkokul öğretmenleri Omorfo Erkek Koleji'nden yetişmekteydi. Buraya lise ve dengi okul mezunları alınmıyordu. Ayrıca Lefkoşa'da da kızlar için bir Öğretmen Okulu (Öğretmen Koleji) açılmıştı. Okulun müfredatında İngilizce ve Rumca da yer almaktaydı. Okulda, Türkçe dersi bir ilkokul öğretmeni tarafından veriliyordu; Türk tarihi ise hiç okutulmuyordu. Yücel, her iki durumu da tuhaf karşılamaktaydı. Yetişecek öğretmenlerin Türkçeyi çok iyi okuyup yazmaları gerekiyordu. Diğer yandan o, "İngiliz vatandaşı olarak İskoçyalı ve İrlandalı İskoç ve İrlanda tarihini okur da Türk, niye kendi tarihinden mahrum edilir?" diye soruyordu.

1950'li yıllarda Kıbrıs'ta ortaöğretim kurumlarında bazı gelişmeler olmuştur. Kıbrıs Türk basını ve diğer kuruluşların verdikleri mücadele sonucu 1950'den sonra liselere Türk müdürler atanmaya başlanmıştır. İngiliz Yönetimi kazalarda ortaokullar açılmasına izin vermiştir. 1955 yılı itibarıyla

²² 1955-1956 ders yılında kitapsız tedarik usulünün kaldırılmasına ve ilkokullara okuma, dilbilgisi, matematik, tarih, coğrafya, tabiat, yurttaşlık kitaplarının Türkiye'den teminine karar verildi. Behçet, *age.*, s.104.

Kıbrıs'ta Türklere ait 10 ortaokul bulunuyordu. Bu okullara Türkiye'den öğretmen getirtilebiliyordu.²³

Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi, 1952 yılında çıkardığı Maarif Kanunuyla yardıma muhtaç ortaöğretim kurumlarını kontrol altına almaya çalışmıştır. Kanuna göre, Ortaöğretim (tâli) Okullar Komisyonları istedikleri takdirde okullarını "Amme yardımı gören" (Public Aided Schools) okullar statüsüne koyabileceklerdi.²⁴ Türk basını buna karşı çıkmakla birlikte, maddi durumu yetersiz olan bazı okullar bu yardımı kabul etmişlerdir. Lefkoşa'da Erkek Lisesi ile Viktorya Lisesi amme yardımı gören okullar listesine girdi.²⁵ Baf ve Limasol Komisyonları amme yardımı görmeği kabul ettiğinden, buradaki okullar Hükümetin kontrolü altına geçmiştir. Magosa ve kazadaki üç ortaokul bağımsız kalmayı tercih etmiştir. Türkiye ile münasebetini sürdüren Kıbrıs Kültür Derneği bunları idare ediyordu. Yücel'e göre, "Kıbrıs'taki Türkler, mahalli hükümete vergi verdiklerine göre onların para yardımını almalı, fakat İngilizlere karşı lüzumsuz hareket etmemek şartıyla öğretim ve idare hususunda müstakil olma hakkını elde etmeğe çalışmalıydılar." Kıbrıs Kültür Derneği'nin yardımıyla Lefkoşa'da bir de Akşam Orta Okulu açılmıştı. Yücel, kuruluş halindeki bu okulu yeni binasında ziyaret etmişti. Öğrencilerin çoğu fakir olmakla birlikte, "canlı ve uyanık"tılar. Okulun, Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu genç bir müdürü vardı.²⁶

Amme yardımı görmeği kabul eden Baf ve Limasol Komisyonları; kazalarında bulunan ortaokullara üçer sınıf ilave etmek suretiyle okullarını kolej seviyesine çıkardılar. Magosa Komisyonu "amme yardımı" görmeği reddetmiş ve Türkiye'nin malî yardımı ile Magusa Namık Kemal Lisesi'ni kurmuştu. Magusa Kaza Komisyonunun idaresinde bulunan Gönendere ve Mehmetçik Ortaokulları da yine Türkiye'nin yardımı ile faaliyete devam etmiştir.²⁷

Lefkoşa'daki Erkek Lisesi ile Viktorya Kız Lisesinde Türkiye'den gelen birçok öğretmen görev yapıyordu. Yücel'e göre, Magosa'daki Namık Kemal Lisesi öğretmenlerinin hepsi gayretliydi.

Hasan Ali Yücel, dışarıda ve özellikle Türkiye'de öğrenim gören gençlerin Kıbrıs'a dönmelerinin önemine dikkati çekmektedir. Türkiye'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Çanakkale Cephesi'nde İngilizlere karşı

²³ Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, s.21-26, 33, 39-44, 71.

²⁴ Ali Suha, "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, 1971, s.221-233.

²⁵ Behçet, *age.*, s. 322.

²⁶ Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, s.43-44.

²⁷ Suha, *age.*, s. 228.

savaşması Kıbrıs Türkleri için ağır bir baskı sebebi olmuş ve birçoğu Türkiye'ye göç etmişlerdir. Yükseköğrenim için gidenlerin birçoğu Kıbrıs'a geri dönmemişlerdir. Bunun aksine Rumlar, Ada'daki nüfuslarını artırdıkları gibi aydınlarını da Ada'ya bağlayabilmişlerdi. Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Türkiye'de parasız yatılı öğrenim gören Kıbrıs'lı öğrencilerden, mezun olduktan sonra memleketlerine döneceklerine dair sened aldığını belirtmektedir. Bunun bağlayıcı olmadığı farkında olmakla birlikte, onlara ayrıca telkinlerde bulunarak Kıbrıs'a dönmelerinin önemini vurguluyordu.²⁸

IV- Kıbrıs Türk Eğitim Hayatında Yeni Bir Dönem: Şemsi Belli'nin 1960 Yılındaki Tespitleri:

İngiliz İdaresi, 9 Haziran 1959 tarihinden itibaren Adadaki Türklerin eğitim işlerini Türk Cemaati idaresine bırakmışlardır. Buna göre Türk Maarif Dairesi, Türkiye'deki müfredat programını aynen uygulamaktaydı. Şemsi Belli, Kıbrıs'ta Türk maarifinin Türk toplumu tarafından yürütülmeye başlandığı yeni bir dönemde Kıbrıs'ı ziyaret etmiştir.

Şemsi Belli, o sırada Maarif Dairesi Müdürü olan Dr. Hüsnü Feridun Bey hakkında kısa bilgi vermektedir:

1927 yılında Kıbrıs'ta doğan Hüsnü Feridun Bey, Kıbrıs Türk Lisesi ve Kıbrıs İlköğretmen Koleji'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya bölümüne girmiştir. Doktorasını aynı üniversitede tamamlamıştır. 1951 yılından itibaren çalışmalarını Kıbrıs Türk toplumunun eğitim hizmetine vakfetmiştir. Muhtelif kurumlarda öğretmenlik, Maarif Müfettişliği ve Federasyon Kültür Kolu Başkanlığı yapmıştır. 1959'da Maarif Müdürlüğü'ne ve Maarif Encümeni Başkanlığı'na atanmıştır. Remzi Oğuz Arık'ın çok yakın akrabası olan eşi Leman Feridun Hanım da Kıbrıs Adnan Menderes Kız Lisesi'nin müdiresi olarak çalışmaktaydı.

Magosa Namık Kemal Lisesinin "Namık Kemal Lisesi", Kıbrıs Türk Öğretmenler Birliğinin "Öğretmen", Limasol 19 Mayıs Kolejinin "Limasol 19 Mayıs Koleji" adıyla yayınladıkları mesleki dergiler mevcuttu.

Şemsi Belli, ziyaret ettiği köy ve kasabalarda öğretmen ve öğrencilerle görüşerek bilgi toplamıştır. 16 Ocak Cumartesi günü Türk Maarif Dairesi'nce kendisine tahsis edilen otomobille Lefkoşa'dan Lefke'ye giderken yol üzerinde Peristerona ve Çamlıköy'e uğramıştır. Peristerona köyü Türk İlkokulu ve çift şerefeli camisiyle dikkatleri çekmekteydi. Çamlıköy 300 nüfuslu bir Türk köyü idi. Halkın tarım ve hayvancılıkla geçindiği bu köyde postane, gazino, spor kulübü, Milli Parti, Federasyon ve Gençlik teşkilatı bulunmaktaydı. Halkın tamamına yakınının okuma-yazma bildikleri köye her

²⁸ Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, s.36, 44.

gün düzenli olarak gelen gazete ve dergiler ilgiyle takip edilmekteydi. Köyün 70 öğrenci ve 2 öğretmenli ilkokulun başöğretmeni Aziz H. Fedai Bey'di.

Poli kasabasında Hürriyet Ortaokulu, aynı adla anılan küçük ve yeşil bir tepeliğin üzerinde inşa edilmişti. Okul müdürü Mehmet Yaman'dı. Öğretim kadrosu genç öğretmenlerden oluşmaktaydı. Ortaokulda çevre köylerden gelen 200 kadar kız ve erkek öğrenci okumaktaydı. Çevre köylerden gelen öğrenciler, halkın koğuş olarak adlandırdıkları pansiyonlarda yatılı kalıyorlardı. Ortaokul, kasabanın kültür hayatında büyük bir öneme sahipti. Mücadele günlerinde halk bu okulun bahçesinde günlerce Türk bayrağının altında toplanmışlardı. Bu tepe ve Ortaokul halkın birçok kararlarına ve heyecanlarına şahit olmuştur. Ortaokulun sineması 800 nüfuslu kasaba halkına da hizmet vermekteydi.

Şemsi Belli, Kıbrıs'ın en uzak kasabası olan Baf ve köylerini 17 Ocak Pazar günü ziyaret etmiştir. Baf'ta o gün, "Caddeler gezintiye çıkmış genç kız ve kadınlarla, çocuk arabaları ve bisikletlerle doluydu." Türk Birliği Lokalinde Türk Belediye idarecisi Zeki Fikret Bey ve Baf Türk halkıyla kısa bir sohbet ve öğle yemeğinden sonra ziyaret için köylere hareket edilmişti. Sırasıyla Bağrıkkara, Aydoğan, Kavaklık ve Gündoğdu (Antraliku) köyleri ziyaret edilmiştir. Baf'a bağlı tipik bir Türk köyü olan Kavaklık'ta 150'ye yakın evde 300'den fazla nüfus yaşamaktaydı. Kıbrıs'ın kuzeybatısında bulunan Gündoğdu Köyünün batısında başka Türk köyü bulunmuyordu. Nüfusunun çoğu çiftçi ve çobanlıkla geçinen köy 500 kadar nüfusa sahipti. 60 öğrencinin devam ettiği iki odalı köy ilkokulunda biri erkek diğeri kadın 2 öğretmen görev yapmaktaydı. Tekrar Baf'a dönüşte Kurtuluş Lisesini ziyaret ederek öğretmenlerle bir hatıra fotoğrafı çektirmişti.

Baf'tan Limasol'a geçen Şemsi Belli, burada Belediye Başkanı Ramadan Cemil'i ziyaret etmiştir. Anılarında, ressam ve fotoğrafçı Hikmet Çağlayan'la dış doktoru Hüseyin İbrahim Adalı'dan bahsetmektedir. Burada 19 Mayıs Lisesi ziyaret edilerek 19 Mayıs "Kolej"i öğretmenleriyle anı fotoğrafı çekilmiştir. Tarih öğretmeni Kemal Durmuş Bey aynı zamanda Federasyon temsilcisiydi. Şemsi Belli, 18 Mart Cuma akşamı Girne Ortaokulu Müdürü şair Lütfi Gülşen'le televizyon programına çıkmıştır.

Magosa'yı ikinci gidişinde Belediye Başkanı Eczacı Nebil Nabi Bey'i, Namık Kemal Lisesini ve diğer Türk müesseselerini ziyaret ettikten sonra akşama doğru Lefkoşa'ya dönmüştür.

1960 yılı itibarıyla Kıbrıs Türk Eğitimi merkez teşkilatı, Türk Maarif Encümeni ile onun kontrolü altında çalışan Türk Maarif Müdürlüğü'nden oluşmaktadır. Daire teşkilatında ise Maarif Müdürü, Müdür muavini, Orta

Öğretim Başmüfettişliği, İlköğretim Başmüfettişliği, Halk Eğitimi Başmüfettişliği ve ilkokullar idari müfettişliği yer almaktaydı.

Okullar alt kademedен itibaren bir veya iki yıllık resmî anaokulları, 6 yıllık ilkokullar, 3 yıllık ortaokullar, lise, kolej, Ticaret Lisesi, Kız Teknik, Erkek Sanat Enstitüsü, Yapı Enstitüsü ve liseden sonra iki yıllık bir öğretim devresi olan Öğretmen Koleji şeklinde sıralanmaktadır.

1960 yılında Kıbrıs'ta mevcut 217 ilkokulda 15.339 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu okullarda 487 öğretmen (299 kadrolu, 188'i sözleşmeli) görev yapmaktaydı. İlkokullarda öğretim süresi 6 yıl olup 4. sınıftan itibaren yabancı dil (İngilizce) okutulmaktaydı. Orta öğretim kademesinde 19 okul mevcuttu. Bunlardan 5'i lise, 8'i ortaokul, 6'sı da mesleki ve teknik öğretim kurumlarıydı.²⁹

Sonuç

Bu araştırmada, Kıbrıs Türk eğitim tarihinin 1925-1960 yılları arasındaki dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Kaynak olarak, dönemin muhtelif safhalarına tanıklık eden eğitimci ve yazarların eserlerinden kronolojik olarak yararlanılmıştır. Eğitimci Kâzım Nami Duru'nun anılarıyla Konsolos Asaf Bey'in raporları 1925-1927 yılları için önemli birer kaynak özelliği taşımaktadır. Eğitimci-yazar Hasene Ilgaz, gezi notlarında 1948 yılı itibarıyla Kıbrıs'ta eğitim hayatına yer vermektedir. Türkiye'de en uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel, eserinde Kıbrıs Türk eğitim hayatının 1955 yılındaki durumunu yansıtmıştır. Şemsi Belli'nin ziyareti, 9 Haziran 1959'da Ada'daki Türklerin eğitim işlerinin Türk toplumuna bırakıldığı yeni bir dönemin başlangıcına rastlamaktadır.

Anı ve gezi yazılarından da anlaşılacağı üzere, Türk eğitimi 35 yıllık bu dönemde varlığını İngiliz İdaresi altında sürdürmeye çalışmıştır. İngiliz yöneticileriyle Kıbrıslı Türkler arasındaki dostane münasebetler eğitim kurumlarına aynı düzeyde yansımamıştır. Özellikle 1931'de yaşanan Rum isyanından sonra Türk okulları üzerindeki baskı ve kısıtlamalar artmıştır. 1935 yılında çıkarılan Maarif Kanunu yeni uygulamaların başlangıcı olmuştur. 1936 yılında Kıbrıs Türk Lisesi'nin adı Kıbrıs İslam Lisesi olarak değiştirilmiştir. Türkiye'den müdür ve öğretmen getirilmesi engellenmiş ve aynı zamanda Türk ilkokullarında "kitapsız öğretim"e geçilmiştir.

İngiliz İdaresinin Türk eğitimi üzerindeki bu kararları Kıbrıs'ı ziyaret eden eğitimciler tarafından eleştirilmiştir. Hasene Ilgaz, Maarif Müdürü Dr. George Frederick Sleight'ı gerçek bir eğitimci, Vali Lord Winster'i de Türk dostu olarak övmekle birlikte, İngiliz İdaresinin "kitapsız öğretim" uygulamasına

²⁹ Belli, *age.*, s.13-14, 19-23, 25-35, 44-47, 56, 61.

şiddetle karşı çıkmıştır. Aynı şekilde Hasan Ali Yücel de, İngilizlere yakıştıramadığı bu kararı eleştirmiştir. İngiliz İdaresi, “kitapsız öğretim” kararıyla Kıbrıs’taki Türklerin Türkiye ile olan kültür bağına kesmeyi amaçlamıştır.

1950 yılından itibaren Kıbrıs’ta Türk eğitim hayatı üzerindeki baskılar azalmaya başlamıştır. Türkiye ile olan münasebetler geliştirilmiştir. Eskiden olduğu gibi Türkiye’den öğretmenler getirilmiştir. Türk liselerine Türk müdürler atanmaya başlamıştır. İngiliz İdaresi 1955-1956 Öğretim yılından itibaren kitapsız öğretim uygulamasına son vermiştir. Kıbrıs Türk Maarifi 9 Haziran 1959 tarihinden itibaren bağımsızlığını kazanabilmiştir.

1935-1955 yılları arasında Türk ilkokullarında uygulanan ve anılarda kısmen değinilen “kitapsız öğretim” ilgili yapılacak müstakil bir çalışmanın Kıbrıs eğitim tarihine önemli bir katkı sağlayacağı şüphesizdir.

Bibliyografya:

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).*
Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969.
Belli, Şemsi, *Cumhuriyetin Eşiğinde Kıbrıs*, Ankara, 1960.
Çapa, Mesut, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Kıbrıs’ta Eğitim Teşkilatı: Kıbrıs Şehbenderi Asaf Bey’in Raporu”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, 2016, s. 99-114.
Duru, Kâzım Nami, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, İstanbul, 1958.
Feridun, Hüsnü, *Eğitimde Bir Ömür*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul (t.y.).
İlgaz, Hasena, *Kıbrıs Notları*, İstanbul, 1949.
Suha, Ali, “Kıbrıs’ta Türk Maarifi”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, 1971, s.221-233.
Yücel, Hasan-Âli, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.
Yücel, Hasan-Âli, *İngiltere Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.